

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 49, Aralık 2020, s. 278-305

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.47553>

Dr. Öğr. Üyesi Salih GÜLERER

Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, salih.gulerer@usak.edu.tr

BEKTAŞİLİK TARİKAT ERKÂNININ OLUŞMASINDA VİLÂYETNÂME’NİN ETKİSİ

Özet

Hacı Bektaş-ı Veli XIII. yüzyılda yaşamış ve Türk tasavvuf tarihini derinden etkilemiş önemli sûfî şahsiyetlerden birisidir. Bektaşilik, XV. yüzyıldan itibaren müesseseleşerek Türkiye tarihine derin etkileri olan bir tarikatır. Tasavvuf düşüncesi kendine has bir takım esas ve kaideler geliştirerek tarikatlar şeklinde yapılanması sürecinde uygulanan esas ve kaidelere erkân ya da adap ve erkân gibi adlar verilmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli’nin yaşantısını ve kerametlerini anlatarak onun adının geniş bir alana yayılmasına vesile olan mensur, manzum, mensur-manzûm karışık yazılmış Vîlâyetnâme adı verilen eserlerdir. Gerek bu eser gerekse Hacı Bektaş-ı Veli’nin diğer önemli halifeleri adına yazılmış menâkıbnâme kitapları Bektaşiliğin tarikat olarak müesseseleşme sürecinde tarikat adap ve erkânın oluşmasının en önemli kaynakları arasındadır. Bu çalışmada amaç Manzûm Vîlâyetnâme’de geçen erkânı kılık kıyafet, çihâr-ı darb, çile, seyâhat, cerr ve mücerretlik başlıkları altında tespitini yapmaktır. Çalışmanın modeli nitel araştırma deseninden betimsel tarama yöntemiyle yapılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda metnin analizinden Bektaşiliğin adap ve erkânının Vîlâyetnâme kaynaklı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Vîlâyetnâme, Hacı Bektaş-i Veli, adap, erkân

THE EFFECT OF VILAYETNAME ON THE FORMATION OF CONVENTION OF THE BEKTASHISM CULT

Abstract

Hacı Bektaş-i Veli is one of the important sofi personality lived in XIII. century and effected Turkish mysticism deeply. Bekthashism is a cult, which has been institutionalised from the XV. century and deeply effected to Turkish history. The thought of mysticism has developed some principals and pedestals and reorganised as the cult. And those principles and pedestals are named as rules (adap) and conventions (erkan). The Works which are prose, poetical and prose-poetical mixed written pieces are called Vilayetname whcih tells Hacı Bektaş-i Veli's life and his miracles and affords sprawl his name to a larger area. Both this work and menakibname boks which has been written behalf Hacı Bektaş-i Veli's caliphs are most, mportant sources for the institutionalison of the Bekhashism as a cult by making up rules and conventions. The goal of this work is to determine in the title of high officials' rig, four shaving, ordeal, travel, oblation, notionalism. The model of the work has been done from qualitative research pattern to descriptive scanning method. In the direction of this method, it's been deduced after the analyzing of the text, Bektashism's rules and conventions are based from Vilayetname.

Keywords: Vilayetname, Hacı Bektaş-i Veli, rules, convention

GİRİŞ

İslâm dünyasında zamanla ortaya çıkan mistik-derunî hayata, düşünce ve faaliyetlere tasavvuf denilmektedir. Bu anlamda tasavvuf dini prensipleri konu ile ilgili yönlerini inceleyen yaşayan ve diğer kişilere de aktarma yollarında belli kurallar geliştiren bir faaliyettir denilebilir (Kara, 1990: 17-18). IX. yüzyıldan itibaren tasavvuf cereyanının İslam coğrafyasında yayılmaya başladığı görülmektedir. Tasavvuf düşüncesi kendine has bir takım esas ve kaideler geliştirerek tarikatlar şeklinde yapılanması da bir vakıdır. Tarikatlar çevresinde gelişen ve uygulanan esas ve kaidelere erkân, âdâb ve erkân gibi adlar verilmektedir.

Erkân, Osmanlı Türkçesi Sözlüğünde 1. Başkanlar, ileri gelenler, reisler. 2. Esaslar, kaideler, destekler. 3. Yol yordam, görgü: “medhûş ne yol bilir ne erkân” (Şeyh Galîb) 4. ask. Kumandan, general veya amiral. Şeklinde dört anlamda geçmektedir (Parlatır, 2012: 410). Erkân sözlükte ıstılâhî manası 2. ve 3. Maddelerde; esaslar, kaideler ve yol yordam şeklindedir. Tasavvuf sözlüğünde ise; Erkân: Esaslar olarak karşılık verilmiştir (Baba, 1998: 57). Sözlük anlamlarının yanında Kalenderiler üzerine yayınladığı eserinde Ahmet Yaşar Ocak, erkân terimiyle Kalenderiliğin doktrinini teşkil eden bir takım inanç, telâkki ve prensiplerin, söz konusu zümrelerin dış görünüşünden davranışlarına, ibadet ve ayinlerinin uyulması gereken esaslarının kastedildiğini ifade etmektedir (Ocak, 1999: 158). Erkân terimi genellikle âdâb ile birlikte kullanılır. Ethem Cebecioğlu, âdâb terimini açıklarken; âdâbın edep kelimesinin çoğulu olduğunu ve izlenmesi gerek esaslar, görgü kuralları gibi anlamlara geldiğini söyler. Âdâbın, sufilerin uymak zorunda olduğu görgü kurallarına *adab-ı sufîyye*, *adab-ı tarikat*, *adab ve erkân* gibi adlarla anıldığını ifade eder (Cebecioğlu, 2005: 15).

Ahmet Yaşar Ocak (1999) Kalenderiler adlı eserinde kalenderiği temsil eden zümrelerin erkânını, kılık kıyafet, çihâr (çâr) darb, riyâzat, seyâhat, teseül (dilenme) veya cerr, mücerretlik

başlıkları altında ele almaktadır (1999: 158-169). Çalışmamızda erkân bu başlıklar altında inceleneyeceği için tanımlarının yapılması gerekmektedir:

Kılık kıyafet: Çeşitli Kalenderi zümrelerin erkânında kılık kıyafet uyulması gereken bir erkândır. Tasavvuf doktrininin maddi tezahürlerinden biri olarak görülür. Kılık kıyafet erkânı, Kalenderîlerden Bektaşilere kadar uzanan bir süreci göstermektedir. Kalenderliği temsil eden dervişlerin kılık kıyafetleri melamet felsefesinden kaynaklanmaktadır (Ocak, 1999: 158). Yazılı tasvirler, minyatür ve gravür gibi kaynaklarda dervişlerin erkân gereği vücudunun bir kısmını kapatan post, örtü, gömlek ya da sadece hırka giydikleri görülmektedir. Bektaşilikte hırka ayıpları örtme anlamındadır. Genellikle düz yakalı uzun ve geniş kolludur. Siyah renklisi makbul sayılır. Ayrıca beyaz, kahverengi, açık devetüyü, açık ve koyu bej renkler de kullanılır. Hırkaya *fahir* adı da verilir ki öğünme anlamına gelmektedir (Noyan, 1985: 91). Diğer Kalenderi zümreler gibi Bektaşilerde uzun bir gömlek veya entari şeklinde tennure adında bir giysi de bulunmaktadır. Tennure, ince deriden olabileceği gibi genellikle ince bir kumaştan yapılır. Bu giysi düz yakalı, geniş kollu, önü açık uzunca bir entari görünümündedir. Yakası bel kısmına kadar kenarlarına on iki sıra paralel sık dikişlidir. Cebi ve düğmesi bulunmaz, düğme yerine ince şeritle bağlanarak kapatılır. Daha çok düz beyaz renkli olanlar tercih edilir (Noyan, 1985: 91). Haydariye, belin aşağısına kadar uzanan kolsuz yelettir. Yakasının ön kenarları on iki paralel dikişli ve düğmesizdir. Beyaz, açık ya da koyu bej kahverengi kumaşlardan üretilir. Hırkanın altına giyilir (Noyan, 1985: 93).

Kalenderi dervişleri kılık kıyafetlerinin yanı sıra taşıdıkları bir takım aksesuarlar da bulunmaktadır. Aksesuarların birisi çomak denilen asa ve asanın yanı sıra *teber* adı verilen küçük bir balta vardır. Teber, çift veya tek yuvarlak ağızlı, 2 metreye kadar uzun sapı olan bir baltadır. Elde taşınan savaş ya da korunma aletidir. Diğer bir aksesuar da öküz, yaban keçisi ve manda boynuzundan yapılarak borazan olarak kullanılan *boynuz* veya *nefir*dir. Dervişler bunu boyun ya da omuzlarına asarak taşırlar. Nefirin üzerin çeşitli oymalar yapılabileceği gibi gümüş, altın kaplamalarla süslenenleri de vardır. *Kemer*, yünden örülmüş yaklaşık 3 metrelik bir kuşak, koyu kırmızı olup kenarları sarı ve yeşil renklerin tercih edildiği şeritler hâkimdir. Deriye dikilmiş tokalarına bağlanmak suretiyle bele dolanır. Ucu üçgen şeklinde örülmüştür (Noyan, 1985:89-91; Ocak, 1999: 160). *Cild-bend*, kemere bağlanan meşinden yapılmış küçük bir kutudur. Üzerine Hz. Ali'nin adı yazılarak çiçeklerle süslenir. Kemerin sağ tarafına takılan kutunun içerisinde nefes defteri, tütün torbası, mühür ve mendil gibi eşyalar bulunur. *Palhenk taşı*, kemerin soluna takılan bu taş, eline, diline, beline sahip olmanın simgesidir. Çeşitli değerli taşlarla da süslenebilir. *Kanberiyye*, yumurta büyüklüğünde ve şeklinde ucundaki halkasından kuşağa geçirilen bu taş belin önünde durur. Sadakat ve vefanın simgesidir. *Tiğ-bend*, İkrar töreninde mürşidin nasip alan kişinin beline üç düğüm atılarak bağlanan yün iptir (Noyan, 1985: 90-94).

Mengûş, mücerret olan yani hiç evlenmeyen ve evlenmeyecek olan dervişlerin sağ kulağına taktıkları küpeye denir. Genellikle bakırdan yapılır. *Keşkûl*, Hindistan cevizin kabuğunun ikiye kesilmesiyle yapılmış zincir bir sapla elde taşınan kaptır. Ebatları çeşitli olabilir. Üzerinde bir takım oymalar işlenebilir. Keşkûl kabı genellikle yemek kabı olarak kullanıldığı gibi para, bağış ve sadaka unsurlarının taşınmasına da vesile olur. *Kaşığı*, sırt kaşımak için tahta, kemik gibi malzemeden yapılan yaklaşık 40 cm uzunluğunda bir araçtır. *Teslim taşı*, Hacı Bektaş taşı, Balım taşı da diye de anılan taş, balgami taştan yapılır. 1-1,5 cm

eninde kenarlarında 12 hilâl şeklinde 5-15 cm çapında bir taştır. Bir bağ ile boyna takılır (Noyan, 1985: 92-96).

Aksesuarların içinde en önemlisi başa giyilen *taç* adı verilen başlıktır. Dövme yünden yapılan serpuştan elde edilen ve taç adı verilen başlıklar, tarikatların kendi inanç yapılarını yansıtır yüzyıllar içerisinde, bölgeden bölgeye değişikliğe uğramıştır. Bektaşilikte tâc, hırka, sancak, çerağ, sofrâ, âlem gibi nesneler Hazret-i Pîr'in kutsal emanetleridir (Ağırdemir, 2011:366-368). Başlığın dilimlerine *terk* denir. *Elifî taç*, lengeri dört, kubbe kısmı iki parça ve bakılınca dikeşi çizgisi elif harfi gibi görünen başlığa elifî taç denilir. Kubbe kısmı on iki terkli olan ve başa giren lengeri dört parçalı taca *Hüseynî taç* denilir. On iki terk on iki imamı simgeler. Lengerdeki dört parça ise şeriat, tarikat, marifet ve hakikati gösteren dört kapıyı simgeler. Dört terkli taca *Horâsânî* veya *Edhemî taç*, yedi terkli olana *Şemsî taç* denilmektedir. Taçlar genellikle beyaz keçeden yapılır (Noyan, 1985: 88).

Nurhan Atasoy (2005) Osmanlı dönemi tarikat giyimlerinin kaynaklarını, Ankara Etnografya, İstanbul Belediye, Hacı Bektaş ve Mevlana Müzeleri ve İstanbul Vakıflar Deposunda olduğunu bunların yanı sıra diğer bazı müzelerde de tekke eşyalarının örneklerinin bulunduğunu bildirmektedir. Tarikatların giyim şekli müzelerle birlikte yazılı kaynaklardaki bilgiler, minyatürler ve çizimler kadar mezar taşları da önemli bir bilgi kaynağıdır. Örneğin, Merdivenköy Şahkulu Bektaşî Tekkesinin yanındaki Esrarî Hızır Baba'nın mezar taşı, 12 köşeli takke binasının bahçe kapısında ve türbenin tepesinde elifî taç örnekleri bulunmaktadır (Atasoy, 2005: 173-181).

Çihar Darb Olma: Baştaki saç, kaş, sakal ve bıyığın bir ustura ile kazınması demek olan *çihar* (*Çar*) *darb* terimi, Farsça *çihar*, *dört* anlamı ve arapça *rûkûn* anlamına darb kelimesinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Çihar-darb, bütün Kalenderi zümrelerinde her zaman dört rûknüyle birden olmasa ve zümreden zümreye değişse de Kalenderiliğin önemli erkânından ve tipik, ayırıcı vasıflarından biridir (Ocak, 1999: 161-162).

Çile, Mücâhede ve Riyâzat: Riyâzet: terbiye ettirmek, itaat etmek; Mücâhede içe dönük mücadele etmektir. Istilahi manada nefisle savaşmak yeme içme, uyuma gibi doğal ihtiyaçları da en aza indirmek şeklindedir (Kara, 1990: 107). Riyâzet, nefsin her türlü isteklerine karşı elden geldiğince mücadele ederek sadece hayatını idame edecek orandaki şeylerle alışmak, çile çekmek demektir. Mücâdehe ise nefis ile savaşmak anlamındadır (Yılmaz, 2010:191). Çile, tasavvufta seyru sülûkun önemli bir unsuru olarak görülür. Arapça *erbâin* ve *erbâin çıkarmak* da aynı anlamdadır. Çile (çille): Tenha bir yerde, belli bir süre –genellikle 40 gün- zikir ve ibadetle uğraşmaktır. Çile şartlarını yerine getiren mürit için *çile kırmak*, normal süresinde tamamlamaya *çile çıkarmak*, çileyi tamamlayana da *çilekeş* denir. Çile için halvet, inziva, perhiz, mücâdehe ve riyâzet tabirleri de kullanılır. Çile, nefsin her çeşit dünyevi zevklerinden kendini uzaklaştırarak yaşamını devam ettirecek asgari şeylerle yetinmektir. Riyâzet erkânı terk ü tecrîd prensibini de yansıtır (Ocak, 1999: 165). Çilehâne yerine *halvet-hâne* veya *halvet-gâh* da denilebilir. Bu ibadet tarikattan tarikata bazı küçük değişiklikler de gösterebilir. Halvete giren derviş gündüzleri oruç tutar. Yemek olarak genellikle her gün miktarı daha da azaltılan pirinç lapası verilir. Sadece abdest ihtiyacı için dışarı çıkılabilir. Dervişin yatmaması için dizleri altından boynuna geçirilen *çile kolanı* adı verilen bağ ile bağlanır. Ancak başını dayaması için *müttekâ* veya *mûin* denilen kısa bir değnek kullanılır (İnançer, 2005: 163).

Seyahat Etme: Hacı Bektaş-ı Veli'nin uyguladığı erkânlardan birisi de seyahat etmedir. Kalenderî dervişlerin erkânında önemli bir yer tutan ve kendi aralarındaki dayanışmayı kuvvetlendiren seyahat etme, Budist ve Maniheizt rahiplerinin yaptıkları seyahatlerin bu gelenekte etkili olduğu düşünülmektedir (Ocak, 1992: 168). Mevlevilikte, intisaptan sonra salike, Konya'ya yapması gereken seyahattir (Gölpınarlı, 1963: 40). Seyahat, dervişin kendini ve yoldaşlarını tanıması, güç yolculuk şartlarına tahammül göstermesi ve kemâle ermesi bakımından da önem verilen bir erkândır. Seyahat esnasında benzer derviş gruplarıyla karşılaşma tanışma ve kaynaşmalara da etkili olmaktadır. Bir de yıllık seyahatler yapılır, şeyhlerinin katılarak öncülük yaptıkları bu seyahatlerde, kışın harcanacak erzakın, özellikle kurban denilen davar ve sığırların toplanmasına yöneliktir (Ocak 1992: 167). Bazı dervişler çilesini seyahat ederek yerine getirirler (Kara, 1990: 215).

Cerr: Teseül (dilenme) veya cerr, Budist rahiplerin erkânından etkilenmeyle geçmiş bir uygulamadır. Kalenderilik ve devamı zümrelerde de tek tek ya da birkaç kişilik gruplar halinde seyahat ederken dilenme olarak ortaya çıkmıştır. Dervişler fakr ve tecerrüd esasınca nefislerini aşağılamak için böyle bir yola başvurmaktadırlar. İlahiler okuyarak dolaşan dervişler verilen para ve yiyecekleri omuzlarına astıkları keşküllerine koyarlar (Ocak 1992:167-168). Bektaşî dervişleri dilenmezler ancak hem sadaka hem kurban adağı veya bağışlarını kabul ederler (Noyan, 1985: 96).

Mücerretlik: Terk ü tecrid prensibi doğrultusunda hiç evlenmemek bekâr bir hayat yaşamak demek olan *mücerretlik*, genel olarak Kalenderî zümrelerin erkânlarındandır. İslâmî kurallara aykırı olmakla birlikte mücerred bir hayat yaşayan Budist ve Maniheizt rahiplerden gelen bir etkilenmedir denilebilir (Ocak, 1992: 170).

Araştırmacı yazar Ali Rıza Özdemir (2019) “Hünkâr Hacı Bektaş Veli” adlı eserinde Hacı Bektaş-ı Veli için “Dış Görünüşü” başlığı altında Vilâyetnâme temelli olarak çok kısa bir şekilde değerlendirme yapmıştır (Özdemir, 2019: 81-83).

Menâkıbnâbeyi/vilâyetnâmeyi oluşturan menkabeler sözlü olarak üretilmiş anlatma ve yayılma sürecinden geçtikten sonra bir yazıcı tarafından yeniden düzenlenerek yazıya geçirilmiştir. Bu eserler tekke gibi mekânlarda bir topluluk -genellikle derviş topluluğu- karşısında okunup/anlatılarak ikincil sözlük kültür ortamını yaratmışlardır. Menkabelerin ilk söyleyeni belirsizdir ki bu yüzden halk arasındaki yayılımı bakımından anonim bir özellik sergilerler. Belli bir yazıcı tarafından yazılı kültüre geçirilmesi ise bireysel yönünü gösterir. Her ne kadar yazıcı derlediği, bildiği, dinlediği menkabeleri geleneksel bir yapıya dayandırarak yazıya geçirerek yazsa da yaratılışı yönünden bu eserler sonuçta halk bilgisinin bir ürünüdür. Tekke çevrelerine bağlı tarikat zümrelerine bağlı aktarıcılar, dinleyiciler ve yazıcılar bağlamında halk edebiyatına bağlı tekke/tasavvuf edebiyatının içerisinde menâkıbnâme edebiyatını meydana getirilmiştir. Menâkıbnâmeler/vilâyetnâmeler sadece tekke-tasavvuf edebiyatı araştırmalarını değil aynı zamanda halk inanışları ve halk hayatı üzerine yapılan araştırmalar için de kaynak durumundadır (Aça, 2017: 142). Örneğin, giyim kuşam unsurlarının zamanla gelenekselleşmesini etkileyen diğer dinamikleri coğrafi koşullar, geçim örüntüleri, toplumsal değer ve ön kabuller şeklinde sıralanabilir (Karataş, 2017: 294). Bu çalışmanın varsayımı, Vilâyetnâmede yer alan kılık kıyafet, fiziksel görünüm, bağış ve kurban, seyahat ve riyazettin Bektaşî tarikatı erkânının teşekkülüne kaynaklık ettiğini gösterebilmektir.

XIV-XV. yüzyıllarda Hacı Bektaş-ı Veli'nin adı etrafında şekillenen ve kurumsallaşmaya başlayan Bektaşilik tarikat olarak ortaya çıkmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli ve onun halifeleri adına menâkıbnâmeler yazılmaya başlanmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli için yazılmış olan “Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî” “Vilâyetnâme” adıyla mensur, manzum, manzum-mensur karışık olmak üzere nüshaları mevcuttur. Gerek adı geçen Vilâyetnâme gerekse bu menâkıbnâmelerin içerisinde ilk yazılmış Hacım Sultan Menâkıbnâmesi hem Hacı Bektaş-ı Veli hakkındaki bilgilerin hem de tarikat erkânının kaynağı durumundadırlar (Gülerer, 2013: 239).

Menâkıbnâmeler/vilâyetnâmeler önce sözlü sonra da yazılı olarak üretilen metin her defasında yeniden yaratıldığı için eş metinleri (varyant) bulunmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesi'nin eş metinleri üzerine bu güne kadar yapılmış bazı çalışmalar hakkında şunları söylemek mümkündür. Manzum Vilâyetnâme, kısmen manzum çoğu nesir ve tamamen nesir olan yayınlanmış üç kitap bulunmaktadır. Bu kitaplardan ilki Abdülbâki Gölpınarlı tarafından *Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî* başlığıyla 1990 yılında İnkılâp Kitabevi tarafından yayınlanan eserdir. Nüsha, H. 1034 tarihli ve müellifi Firdevsi'dir (Gölpınarlı, 1990: XXVII). İkinci kitap, Bedri Noyan'ın Can Yayınları tarafından 1996 yılında ilk baskısı 2000 yılında da ikinci baskısı yapılan *Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi* adlı eseridir. Eserin iç sayfasında başlık olarak *Firdevs-i Rûmî Manzûm Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi* yani yazıcının adıyla birlikte yazılmıştır. Kitapta metni verilen yazma nüsha 184 varak, çift sütunda harekeli nesih yazıyla yazılmıştır. Nüshada 35 bölüm mevcuttur. Bütün başlıklar Farsça yazılmıştır. Nüshanın tarihi H. 1044/ M. 1634/35'tir (Noyan, 1996: 23-16). Üçüncü kitap ise Dr. Hamiye Duran tarafından hazırlanan ve Türkiye Diyanet Vakfı'nca basılan *Vilâyetnâme* (2007) adlı çalışmadır. Bu nüshanın manzûm-mensur karışık olmasına rağmen büyük bir kısmı mensurdur. İstinsah tarihi 1035 (M. 1625/26), müstensihî Bursalı Derviş Selman'dır (Duran, 2007: 16-19). Eser, bir tam sayfa özgün metin diğer sayfanın yarısı varağın Latin harfli okunuşu yarısı ise günümüz Türkçesine aktarılmış şeklindedir. Dr. Salih Gülerer'in yayınladığını *Hacı Bektaş-ı Veli'nin Manzûm Vilâyetnâmesi* adlı çalışmada varak sayısı 131'dir. Eser talik yazı çeşidiyle yazılmıştır ve harekesizdir. Ancak yazıcı zor okunacağını düşündüğü bazı kelimeleri harekelendirmiştir. *hazâ vilâyet-nâme-i sulţân hâcî bektâş-ı velîkaddes'allâhu sırrahu'l-'azîz* başlığı ile başlayan nüshanın ilk üç varağı dördüncü varağın ilk altı satır da dâhil olmak üzere mensurdur. Sonraki varaklar iki sütun olmak üzere manzumdur. Bölümelerde *şeyh lokmânın hünkâra ta'lîm-i 'ilmdir, hünkârın idrîs hânesinde* anlatılan konu ya halife vilâyet-i hünkâr *monlâ sa'id* ya olay vilâyeti hünkâr *karadenizden gemi halas etdiği* ya da önemli bir şahsiyetin adıyla *vilâyet-i hünkâr der-ahvâli otman beg* gibi başlıklar kullanılmıştır. Nüshanın istihzah tarihi H. 1269/M. 1852-53'tür. Kitabın yazıcısı Hacım Sultan soyundan olduğunu yazan Molla Ali'dir (Gülerer, 2019: 22-23). Dr. S. Gülerer'in yayınladığı Hacı Bektaş-ı Veli'nin Manzûm Vilâyetnâmesi'nin çalışmanın metni olarak seçilmesinin sebebi eserin manzum halinde anlatımın mesnevi nazım şekliyle olmasının getirdiği dilin canlılığı, halkın anlayacağı tekke çevresi dili sadeliği, duygu ve düşünceleri daha etkili vermesi, çeviri yazılı metnin verilmesi ve tamamen Türkçe olmasındandır. Bedri Noyan'ın eseri de manzum olmakla birlikte kitapta ya yazım hatası ya da okuma yanlışlığı diyebileceğimiz hususlar ve birçok baskı hatası da bulunmaktadır.

1. HACI BEKTAŞ-I VELÎ'NİN MANZÛM VİLÂYETNÂMESİ'NDE ERKÂN

1.1. Kılık kıyafet

Hoca Ahmet Yesevi'nin oğlu Kutbettin Haydar Bedaňsan İline kâfirlerin üzerine gitmiş yapılan savaşta yenilerek esir edilmiştir. Bu duruma çok üzölen Hoca Ahmet Yesevi, Allah'tan oğlunu kurtarması için bir er dileyince bir anda Hacı Bektaş-ı Veli gelir:

Geldi bir cıblak abdâl hod-zâr

Mülkün issidir diyü buyurdi er (14a/12)

Bunamışdır Hoca Ahmed Yesevî

Ki ider cıblak ere böyle sevi (14a/15)

Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli'ye çok iltifat edince dervişleri bu duruma gönöl koymalarının nedenlerinden biri de onun görünüşüdür. Nitekim yukarıdaki beyitlerde dervişler Hacı Bektaş-ı Veli'yi "cıblak abdâl/er" diye vasıflandırmışlardır. Bu beyitlerden dervişlerin kıyafetlerine göre Hacı Bektaş Veli'nin üzerini normal kabuller içinde örten bir kıyafet olmadığı anlaşılmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli, Karayük'ü mesken tutuktan sonra zamanla derviş olarak yanına gelip kalanlar veya ziyaretine gelenlerin çoğalmasıyla bu mevki kalabalıklaşır. Gelen dervişlerin bazılarının da fakirliğinden ötürü bazılarının da giysi terciği nedeniyle çıplak olarak vasfedildiği görölmektedir:

Tâ ki er şevkine cem' olan fakîr

Ba'zısı cıblakdır anın ki hakir

Ya odun olaydı bâri anlara

Dervîş-ı cıblak fakîr olanlara (52a/14-15)

Dervişlerin bu çıplaklığı erkân gereği mi yoksa fakir olduklarından mı tam belli değildir. Beyitte bu durum bazı dervişlerin fakirliğine de bağlanmıştır. Manzûm Vîlâyetnâme'de bahsedildiğine göre bu bölgenin kışı çok soğuk ve sert geçmektedir. Dervişlerin muhtemelen bir kısmının üzerinde bütün vücutlarını örtecek kıyafet bulunmadığı için soğuktan bizar olurdıkları için ateş yakmak isterler, ancak yakacak odun bulmakta sıkıntı çekerler:

Böyle idi bir niçe abdâl hem

Hırka tağına varup irdiği dem

Didi abdâllara bu dem durunuz

Bir tarâbüî âteşi od urunuz

Durdılar abdâllar ey-v-allah diyüp

Her biri bir yana odun arayup

Çalı çıblı buluban getürdiler

Bir yere cem' eyleyüp od urdılar

Yanup âteş kızdığı demde hemân

Kalkdı ayağ üstine kutb-ı cihan

Âteşi kırk kez dolanup durdı hem
Hırkasın çıkardı ol kân-i kerem

Âteşe burakdı fâriğ oldu çün
Yandı âteş cümlesi kül oldu çün (52b/4-10)

Çevrede ateş yakmak için odun bulunmamaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli, dervişlerden çalı çırpı toplayarak ateş yakmalarını ister ve ateş yakılınca ateşin etrafını kırk kez dönerek hırkasını ateşin üzerine örter. Etrafa dağılan hırkanın küllerinin düştüğü yerlerde odunlar biter. Muhtemelen dağa “Hırka Dağı” denme nedeni de bu menkabe olmalıdır. Menkabeden anlaşıldığı üzere Hacı Bektaş-ı Veli'nin üzerinde bir hırkası vardır. Bu hırkanın nasıl bir hırka olduğuna dair her hangi bir açıklama yapılmamıştır. Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevi tarafından Rûm diyarına gönderilmeden önce ona verilen kutsal emanetler arasında “hırka” da bulunmaktadır:

Giydirir hırkayı dahı pür-usûl
Didiler kutlu ola ehl-i kabûl (24a/11)

Hacı Bektaş-ı Veli, Çepni Türkmenlerinden yedi hanenin bulunduğu Karaöyük'te Fatma Bacı'nın evinde konuk olarak kalmaktadır. Sarı adlı şahıs Hacı Bektaş-ı Veli'den pek hazzetmez, çünkü daha önceden Hacı Bektaş-ı Veli onun iki öküzünü gütmemiş öküzleri kurt yemiştir. Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı'nın kötü düşüncelerle geldiğini görünce onu kış günü yemiş toplamaya davet eder. Hacı Bektaş-ı Veli, yemiş toplamak için ağaca çıkınca Sarı, yukarıya baktığında onun bacak arasında cinsel organı yerinde iki ak ve bir kızıl olmak üzere üç gül görür:

Kankısın endireyim bak yukarı
Yukarıya bakuban gördi sarı

Gördi Hünkâr'ın hayâsında yakın
İki ak gül bir kıızıdır güldür hemîn

Dahı hayâsı yerinde nesne yok
Gülden gayri nesne yokdur azı çok (47a/16-18)

Sarı'nın yukarıya bakınca Hacı Bektaş-ı Veli'nin bacak arasını gördüğüne göre, beline kemer bağlanmış çok da uzun olmayan bir hırka ve bundan başka bir kıyafet olmadığı şeklinde düşünebilir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin giydiği hırkanın yeşil renkte olduğu kendi cenazesini kaldırmak için gelen yüzü peçe ile örtülü boz atlı kişinin aslında Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendisi olduğunu anlatan menkabede yazmaktadır:

Bir boz atlı geliser âlî-cenâb
Tonı yeşil yüzine dutar nikâb (124a/9)

Tutdı Sarı İsmâ'îl erin sözün
Örtüdi erin hırkasıyla hem yüzün (125b/4)

Hırkanın beline aksesuar olarak kemer takıldığını Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendisini ziyarette gelen Osman Gazi'yi çeşitli cihazlarla donatırken kendi belindeki kemeri çıkararak ona takmasından anlaşılmaktadır:

*Hazret-i Hünkâr'ı gör ki ne kılur
El sunup ol tâcî eline alur*

*Tekbîr idübeni urdı başına
Gör ne ulu devlet irdi başına*

*Kendi belinden kemerini 'ayân
Kuşadır derhâl beline ol-zamân (99b/2-4)*

Hacı Bektaş-ı Veli'nin üzerinde hırkadan başka bir de uzunca bir gömlek olduğu bazı dizelerde geçmektedir. Bir menkabede, zengin çocuğu ile fakir birinin çocuğu kavga ederler. Fakir çocuğu öbürünün başına bir taş fırlatıp ölümüne sebep olur. Ölen çocuğun babası kan hakkı olarak taş atan çocuğu öldürmek isteyince çocuk kaçıp Hacı Bektaş-ı Veli'ye sığınır. Hacı Bektaş-ı Veli, ölen çocuğu getirmelerini isteyip onu gömleğini aralayıp koynulana alır. Gömleğin eteğini kaldırdığında çocuğun tekrar canlandığını görürler:

*El yüze sürdigi gibi ol 'azîz
Gömleğinin eteğini açdı tîz*

*Hûş hayât buldı ol-dem durdı örü
Babası yanına vardı ilerü (89a/17-18)*

Bir başka menkabede avlanırken birbirine düşen iki kişiden biri kılıçla diğerini öldürür. Öldüren kişi Kayseri'de hapse atılır. Kan hakkı olarak gencin öldürülmesini istemektedir. Çocuğun yakınları Hacı Bektaş-ı Veli'den yardım isterler o da Kayseri'ye gelir. Kayseri Beyi, Hacı Bektaş-ı Veli'nin giydiği topuklarına kadar uzanan tek parça züma elbisesini kendisine vermesi halinde genci affedeceğini söyler:

*Hazret-i hünkâr ol günde meğer
Bir zümayet giyer idi tâ-be ser*

*Beğ didi ger şol zümayeti bana
Virir ise ben dahı anı ana (90b/10-11)*

Fatma bacının da üzerinde gömlek olduğu gelen konuklara yiyecek verebilmek için gömleğini satması için vermesinden anlaşılmaktadır:

*Fâtıma ana ki ol zikri olunur
Hâli çok idi atadan bilinür*

*Er bulına ana harc etmiş idi
Ferâgat cümlesinden etmiş idi*

*Arkasında varıdı bir pîrehan
Anda artuk kalmamış güşt-i zemen (87a/1-3)*

*Girdi tennür içre der-hâl oturur
Çıkarup gömleğin atup götürür (87a/6)*

Hacı Bektaş-ı Veli kılık kıyafette kemerden başka bir aksesuar da tac takmadır. Manzûm Vilâyetnâme'de anlatılan menkabede Cebail tarafından Hz. Ali'ye getirilmiş olan elifi tâc, hırka, sofra, çerâk, alem ve seccade Hoca Ahmet Yesevi'dedir. Dervişleri bu vuslaları ondan isteyince Hoca Ahmet Yesevi, meydandaki darı yığını üzerinde kim iki rekât namaz kılabilirse emanetleri ona vereceğini söyleyince hiçbir derviş bu şartı yerine getirmeye teşebbüs edemez. Hacı Bektaş-ı Veli gelerek dervişlerin gözü önünde darı yığını üzerinde bir darı tanesini bile kımıldatmadan namaz kılması üzerine emanetlerin sahibi olur. Diğer emanetler gibi elif-i tac'ın da sahibi olur:

*Durdu yerinden hemân tâc-ı resûl
Geldi Bektâş başı üzre pür-usûl (23b/16)*

Diğer bir menkabede Hacı Bektaş-ı Veli, İbrahim adındaki bir çobana kerametini gösterinde çoban ona tazimde bulunur. Hacı Bektaş-ı Veli, çobanın geyik postundan başlığını tekbirle ona tekrar giydirir:

*Orada oturdu Hünkâr hazreti
Gör ki neyler dinle imdi hikmeti*

*Didi başındakin indir gel beri
Tâcını tekbîr idem virem giri*

*Nakildir çobân başındaki o dem
Var idi giyik derisi post hem*

*Tekbîr idüben giydi başına
Çün nazar kıldı içine taşına (31a/9-12)*

Giyilen tac, hem elifi hem de Hüseyini tac olarak anılır. Karkın boyu İbrahim Hacı'dan olan dervişlerin geyik postundan başlık giyme erkânı bu menkabeye bağlı olarak anlatılır:

*Dede Karkın'ın oğulları kamu
Âhû postı giydi dirler işte bu*

*Dede Karkın tâcıdır didi gazâl
Neye giyersiz didi etdi sū'âl*

*İbrâhîm Hâcî'nın evlâdı dahi
Böyle virdiler cevâbı ey ahi*

*Atamızdır sultân îbrâhîm Hâcî
Hâcî Bektâş'dan giyüpdür bu tacı*

*Didiler bektâşlar tâc-ı şerîf
Elîf ile hem hüseyinîdir latîf (32a/6-10)*

Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden Kara Donlu Can Baba'nın başındaki tacı ve giysisi siyah renkte olduğu için "kara donlu" diye anılmaktadır:

*Bir garîb kimse irişdi katına
Yüz sürüp irdi Hünkâr hazretine*

*Kara tâc üzerine mizâr siyâh
Saruban başına giymişdi zî-râh*

*Hem kara kaftân giyerdi üstine
Gelmiş idi hoş ziyâret kasdına (58a/12-14)*

Bir kilisede rahiplik yapan bir papaz çevresinden gizli bir şekilde içinden Müslümanlığa meyletmektedir. Gönülünden Hacı Bektaş-ı Veli'yi geçirir. Bu durum Hacı Bektaş-ı Veli'ye malum olur ve ona bir derviş gönderir. Bir anda kilisenin içi mescit şekline döner. Gelen derviş rahibe, erkânı uygulayarak tac ve hırka giydirir:

*Cümle ruhbân tonlarını çıkarur
Yüridi edeble ileri varur*

*Hoş fakîrâne giyüp hırka ve tâc
Tab '-ı nâzîk hem hakîrâne mizâc*

...
*Biz dahı Bektâş 'a dervîş olmuşuz
Ayn-ı islâmı cümle bilmişüz (77b/1-6)*

Hacı Bektaş-ı Veli yanına gelen taliplere elifi tac takar. Hacı Bektaş-ı Veli gevşek olan tacı iki kat edip ortasından bükerek diker. Tacı takacak olan talipler bu nedenle öperek tacı takarlar:

*Bu yana Hünkâr rumûzın eyle gûş
Karayük'de otururken şöyle hoş*

*Kubbe-i elif-i tâc ururdu tâlibe
Müştehiridir işbu sözler gâlibe (98b/11-12)*

...
*Gördi yek-tâ başa olmaklığa süst
Didi olmaz böyle yek-tâ bu dürüst*

*İki kat eyledi ortadan bükür
İncecik yerini ardından diker*

*O dikiş ki kendi eli hikmeti
Gör ki böyle remzi etdi hazreti (98b/16-18)*

*Yol bilen tâcı alınca eline
Öpe ol tâcı başına giyine (99a/1)*

Hacı Bektaş-ı Veli, Osman Gazi'ye tac giydirir ve tacın onu küffara karşı daha hem maddi hem manevi üstünlük sağlamasına vesile olmasıdır amaç:

*Hazret-i Hünkâr'ı gör ki ne kılur
El sunup ol tâcî eline alur*

*Tekbîr idübeni urdı başına
Gör ne ulu devlet irdi başına (99b/2-3)*

...
*İşbu tâc ki sana giydürdin bu dem
Göricek küffâr anı ey muhterem*

*Heybetin kendilere çün varalar
Çünkü başındaki tâcî göreler*

*Sen çalınca çaldığın düşe hemân
Ol çalınca kesmiye seni 'ayân (99b/12-14)*

Molla Sadettin derviş olunca üzerindeki kıyafetini çıkarırır beline sadece peştamal bağlar. “İnsan dünyaya çıplak gelir. Dünyada gözü olmayanların kılık kıyafette de gözü olmaz İşte bu er kişinin işaretidir.” tarzı düşüncesiyle üzerini değiştirir. Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Molla Sadettin derviş olunca erkân gereği yarı çıplak giyinmektedir:

*Bunu duyup Sarı İsmâ 'ıl gider
Monlâ Sa 'de 'd-dîn gör-kim nider*

*Bir fûta istedi tîz getürdiler
Esbâbın soyındı cümle gördiler*

*Fûtayı kuşandı ol-dem beline
Didiler ki monlâya noldı yine*

*Didi erin remzidir işledigim
İdrâkimle bu işe başladığım*

*Didi oğlan dünyâya 'uryân gelür
Revişini ekşer anın 'uryân olur*

*Farkı etmez yimesin hem giymesin
Bu tonı a 'lâ ve ednâ dimesin (82b/5-13)*

1.2. Çihar Darb Olma

Manzûm Vilâyetnâme'de, Hacı Bektaş-ı velî'nin, Hoca Ahmet Yesevi tarafından kutb-ı âlem ilan edilip Rûm erenlerine halife olarak Rûm'a gönderilmeden önce erkân gereği onun başını tıraş ettirmesi geçmektedir:

*Hoca emri eyledi erkân etdiler
Bunca erler cümle seyrân etdiler*

*Eylediler ibtidâ anı tıraş
Ehl-i fakra kılmak için anı baş (24a/9-10)*

Bir menkabe de Hacı Bektaş-ı Veli, Hızır ile seyahat ederken bir bostancıya gösterdiği kerametle onu mürit yapması erkânında bostancının başının tıraş edilmesi geçmektedir:

*Durdu anda Hâcî Bektâş-ı Velî
Etdi erkânı tamâmen ol ulu*

*Eyleyüp erkân tırâş bî'at anı
Hem icâzetle tamâm etdi anı (33a/17-18)*

*Arkasın yaptı ve gözin sığadı
İşde bizden nasîbin aldın didi 33b/1)*

Bir menkabe de Kırşehir'den Nurettin Hoca, Hacı Bektaş-ı Veli'yi görmeye Karayük'e gelir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bıyıklarının ve tırnaklarının uzun olduğunu görür. Hacı Bektaş-ı Veli ondan abdest almak için su getirmesini ister ve getirdiği suyu kana döndürür:

*Erte Nûre 'd-dîn atına atlanur
Öyle vakti irişüp anda gelür*

*Çünkü geldi üç pınara erişür
Gördi bir dervîş hele bir görüşür*

*Gördi ki bıyıkları uzamış
Kesseniz ne bunı dir bunca iş*

*Dir çelenksiz şâhîn olmaz bilesiz
Direm işbu remzi fikrin kılasız*

*Tırnağına bakdı gördi ki uzun
Uzadırsın böyle bu ne pes niçün*

*Dir şâhîn dırnaksız olmaz her gizin
Anla bunı ne dimekdir ma'nîsin*

*Tur beri dir dervîş abdest alalım
Vaktidir öyle namâzın kılalım*

*Su getirin didi hünkâr hazreti
Almağa abdest kılalım niyyeti*

*İbrik aldı ele hizmetkâr heme
Suyı getürdi kodı hem önine (42a/10-18)*

*Hünkâr ol-dem suyu avcına koyar
Avcı içinde hemân kana döner (42b/9)*

Hacı Bektaş-ı Veli'nin biraz uzayınca saçını kestirmesi Karayük'te ikamet ederken Sarı'ya başını tıraş etmesini istemesinden anlaşılmaktadır:

*Nakildir bu yana kutb-ı cihan
Hazret-i Hünkâr veliyy-i müste 'ân*

*Ol olan târîhde o gün ol 'azîz
Oturur İdrîs'in evinde tîz*

*Sarı'ya dir başda müyüm uzadı
Çıkalım taşra başım kazı didi*

*Seng-i tığ alup revâne oldılar
Tâ ki köyün alt ucına geldiler*

*Sarı'ya dir gel tırâş it başımız
Göricek vardır sehlice işimüz*

*Çün tırâşı yarıya dek eyledi
Bes didi Hünkâr Sarı'ya söyledi*

*Bes didi sarı tırâşdan çekdi el
Hazret-i Hünkâr o tacü'r-ricâl (59b/12-18)*

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Karedeniz'de batmakta olan bir gemiyi kurtarma menkabesinde de başını tıraş ettirmesi geçmektedir:

*Başının nısfı tırâş olunca hem
Ser-tırâşa pes didi anda o dem*

*Ser-tırâş dahı tırâşdan çekdi el
Neyledi gör ol veliyy-i hûb hısâl*

*Baş murâkabeye çekdi ol 'azîz
Ol veliyy-ullâh ol nesl-i temîz*

*Kaldırınca başın ol kân-ı kerem
Ol veliyy-ullâh ol cûd muhterem*

*Emri ider yine başın etdi tıraş
Fâriğ oldı çün tırâşdan ser-tırâş (92a/1-5)*

...
*Başının nısfı tırâş olmuş idi
Yarısı yolunmuş kalmış idi (93a/14)*

Hacı Bektaş-ı Veli'nin bıyıklarının uzun olduğunu Manzûm Vilâyetnâme'de geçen bir menkabeden anlaşılır. Bu menkabede Molla Sadettin, Hacı Bektaş-ı Veli'nin bıyıklarının ve tırnaklarının uzun olduğunu görünce bu şekli yadırgar.

*Tınmayup anı oturdı bir zamân
Monlâ da hüinkârı hoş gördi 'ayân*

*Uzamış dırnakları gördi erin
Hem dahı bıyıkları ol serverin*

*Dırnak ile hem bıyık uzatması
Etmez idi ammâ bunda etmesi*

*Maksûdı Monlâ'ya erlik göstere
Eyle görmeklige monlâ istere (79a/12-15)*

Hacı Bektaş-ı Veli, Mollaya erlik göstermek için bıyık ve tırnaklarını uzun bıraktığı görülmektedir. Molla, Hacı Bektaş-ı Veli'nin tırnak ve bıyıklarını kesmek için izin ister. Kalemtırâşla tırnakları kesmek için çabalar ama tırnaklardan kıvılcık çıkar. Hacı Bektaş-ı Veli bir erin tırnaklarını kesenin de onun gibi er olması gerektiğini söyler:

*Kesmeye er vuslâsını er gerek
Kuşa uçmaklığa bâl-ı per gerek (80a/12)*

Molla Sadettin bir makasla Hacı Bektaş-ı Veli'nin bıyığını keser kestiği bıyık kılından kan akmaya başlar. Hacı Bektaş-ı Veli kanın durması için kestiği bıyık kılını tekrara yerine koymasını ister:

*Aldı mıkra'sı eline Sa 'de'd-dîn
Tutdı Hüinkâr'ın sünbüline yakîn*

*Cehdile bir kılını kesdi hemân
Lüle ten kanı çıkup oldu revân (80a/17-18)*

*Çün Sa 'îd görür kıldan kan akdığın
Kurı kıldan böyle kanın akdığın*

*Levni tağyir olup bed-hûş olur
Vehme varup cân-ı dil nâ-hoş olur*

*Dir Sa 'îd'im yerine kogıl kılını
Ol kanın dutulması oldur beli*

*Çün Sa 'îd ol kılı aldı destine
Kodı kesdiği kılın üstine (80b/1-4)*

Hoca Ahmet Yesevi'nin uzun sakalı olduğu ifade edilmektedir:

*Hoca'nın başında tâcî ey hümmâm
Bir zirâ 'iydi özini bil tamam*

*Sakalı ile yüzünün tülü hem
Bir zirâ 'ıydi o dahı muhterem*

*Sakalı ile yüzleri 'arz dahı
Bir zirâ 'ıydi hakikat ey ahî (22a/13-15)*

Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanındaki halifelerinden Sarı İsmail'in sarı sakalı vardır:
*Gördiler sarı sakallı bir dilber
Bağdaş kuruban oturmuş bir emîr (110a/11)*

Manzûm Vilâyetnâme'de Hızır ise aksakallı, boz ata binmiş ve elinde yeşil renkte bir kamçısı olarak tasvir edilmiştir.

*Nakildir ki yine bir gün ol 'azîz
Sarı İsmâ 'l ol merd-i temîz*

*Gördi bir pîr-i 'azîzi hûb likâ
Ağ sakallı yüzi görkli müntehâ*

*Elegimsağmaya benzer bir boz at
Üzerinde anın bir mergûb zât*

*Bir yeşil kamçı dutar destinde hem
Yetişüp geldi hemân ol muhterem (103b/1-4)*

1.3. Çile (Mücâhede ve Riyâzet)

Manzûm Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş-ı Veli'nin mücâhede ve riyâzet yapması geçen hususlardan içindedir. Mücâhede ve riyâzet tabirleri yerine *çile*, *çille* olarak geçmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli, Kutbettin Haydar'ı kurtarmak için Bedahşan iline gitmeden önce bir mağarada çile çeker:

*Ol-zamân ki Hâcî Bektâş-ı Velî
Atasına saldığı dem Haydar'ı*

*Kendi özi mağâra içre oturur
Hakk'a tâ'at hem 'ibâdet yetürür*

*Gice gündüz yimedi kırk gün ta 'âm
Çille çıkardı dutup savm-ı sıyâm (16a/5-7)*

Hacı Bektaş-ı Veli, gerek seyahatleri esnasında gerekse kendi zaviyesinde çoğunlukla tek başına kaldığında çile çekmekle meşgul olur:

*Anda da çıkardı bir çile hemân
Geldi beytü 'l-mukaddese ol-zamân*

*Çün irişdi beytü 'l-makdise dahı
Bir çile anda çekdi ey ahi*

*Kalkdı andan Şām'a geldi ol-zamān
Cāmi ' ümeyyeye girdi hemān*

*Zekeryā kabri yanında karār
Eyleyüp kıldı niyāz leyl ü nehār*

*Çille çıkardı ve kıldı i 'tikāf
Zekeryā merkadında bī-hilāf*

*Kalkup andan halebe geldi yakīn
Anda hem çille çıkardı ol emīn (25b/11-16)*

Hacı Bektaş-ı Veli, çile çekmenin nasıl olması gerektiğini kendi uygulamasıyla gösterir:
*İşidüp sözlerini kutb-ı cihān
Çille-i merdāna mı dirsiz ya zenān*

*Kankı çileyi çekersiz söyleniz
Kasdınız ne bize ma 'lüm eyleniz*

*Didiler çille-i merdān ya zenān
Ne olacak bize kıl bunı beyan*

*Didi kırk gün eyleyesiz i 'tikāf
Yiyüben içmeyesiz hīç bir kefāf*

*Çille-i zenāna budur bilesiz
Çün sehldir bunı beyle kılasız*

*Çille-i merdāna budur bī-hilāf
Çeke kırk gün bir makāmda i 'tikāf (26a/6-18)*

Hacı Bektaş-ı Veli, dervişlere nasıl çile çekmelerini göstermek için çilehaneye giriyor:
*İçmedi su varmadı hācet yire
Kimse bilmez ki öküz gitdi nire*

*Çünki kırk gün aşikār oldu tamām
Cem ' olup anda ne ise hass ü 'ām*

*Çıkdı çillehāneden anlar dahı
Çıkarıp Bektāş'a oldılar ahi (26b/10-12)*

Hacı Bektaş-ı Veli Rûm'a geldiğinde yurt yapmak için Karayük'e gelince ilk olarak mücâhede ve riyâzette bulunur:

*Ana dek hünkār namāzı bitürür
Hem tahayyāt kâ'ide de oturur*

Tîz selām virüp bulara tutdı yüz

Didi bu çağ bunda niye geldiniz

*Pes o dem İdrîs dahı virdi selâm
Aldı buların selâmın ol imâm*

*Fâtıma İdrîs ile çün geldiler
Hünkâr'ın ayağına yüz sürdiler*

*Didiler ey kân-î eltâf-ı kerem
Bendeniz menzîline baş bir kadem (39b/14/18)*

Hacı Bektaş-ı Veli, Fatma Bacı da dâhil kimsenin evine gitmez, davetleri kabul etmez çile çekmekle meşgul olur:

*Durdı anda ol mağâreye varur
Kapusından varup içerü girür*

*Anda da çille çıkardı erba'ın
Erba'ın olmağa çün oldu yakın (40a/14-15)*

*Arafât tağındaki gâr içre ol
Çille çekerdi meger ol per-usûl*

*Bir niçe gürbüz vilâyet erleri
Rûm mülkinin mu'ayyen pirleri (55b/17-18)*

*Hazret-i Hünkâr'ı göre geldiler
Çille-hâneye gelüp yüz sürdiler (56a/1)*

*Nakildir ol ma'deni şıdk-ı safâ
Hazret-i Hünkâr nesl-i murtazâ*

*Ol veliyy-ullah bir gün bî-hilâf
Çillehânede iderdi i'tikâf (65a/6-7)*

Hacı Bektaş-ı Veli, Molla Sadettin'e günahlarından kurtulabilmesi için çile çıkarması gerektiğini tavsiye eder. Molla, çile çıkarmaya takatinin yetmeyeceğini söylemesi üzerine o da ona gücünün yettiği kadar yapmasını devamını kendisinin tamamlayacağını söyler:

*İşidüp Hünkâr sözünü ol kişi
Çille-i merdân didiğiniz işi*

*Biz de çekmeklige tâkat yok durur
Biz de ana hîç liyâkat yok durur*

*İşidüben sözlerin ol kân-i cûd
Maksûdın her ne ise anı tut*

Azını hakla çille-i merdânı biz

În-şa'-allah çekelim dir ol 'azîz

*Ol 'azîze gördiler bir hoş makâm
Çile çeke anda çil-rûz ol müdâm*

*İ'tikâf idüp kılar anda ku'üd
Hazret-i Hünkâr dahı ol kân-i cûd (103a/3-8)*

1.4. Seyahat Etme

Hacı Bektaş-ı Veli'nin uyguladığı erkânlardan birisi de seyahat etmedir. Manzûm Vilâyetnâme'de, Hacı Bektaş Veli'nin çeşitli amaçlarla tek başına ve dervişleriyle yaptığı ve halifelerinin yaptığı çeşitli seyahatler geçmektedir. Yapılan bu seyahatlerin bir kısmı erkân gereği yapılan seyahatler değildir. Örneğin; Hacı Bektaş-ı Veli'nin Hoca Ahmet Yesevi'nin oğlunu kurtarmak için Bedahşan İline şahin şekline girerek yaptığı seyahat, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Sarı Saltık'ı Gürcistan'a göndermesi menkabesindeki gibi seyahatler. Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli'nin tayy-i mekân (mekân aşma) yaparak Kâbe'de bulunan Lokman-ı Perende'ye evinden bir anda pişi götürmesi gibi menkabelerdeki seyahatler de bu sınıflamanın dışında tutulmuştur. Manzûm Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş-ı Veli'nin seyahatleri:

*Kırk yıl olısar senin devrin tamâm
Bu cihâna kırk sene sensin imâm*

*Suluca Karayük'i var mesken it
Emr-i yezdân böyledir var rûma git (24a/7-8)*

Hacı Bektaş-ı Veli, Hoca Ahmet Yesevî'den icazet aldıktan sonra önce Mekke, Medine gibi kutsal mekânları dolaşarak çile çeker, mücahede ve riyazette bulunur:

*Azm-i evvel ka'beye oldu revân
Yolda tenhâ gider iken nâ-gehân (25a/1)*

*Çünkü ol yirden dahı oldu revân
Kerbelâya irişür ol pāk-i cān (25b/1)*

*Ka'beden oldu revân dinle eri
Arzû kıldı hazret-i peyğamberi*

*Anda dahı Hakk'a tā'at eyledi
Mustafâ'yı hoş ziyâret eyledi (25b/7-8)*

*Çün medîneden çıkıban dutdı yol
Geldi İbrâhîm halîlu-llah ol*

*Anda da çıkardı bir çile hemân
Geldi beytü'l-mukaddese ol-zamân*

*Çün irişdi beytü'l-makdise dahı
Bir çile anda çekdi ey ahi (25b/10-11-12)*

Çeşitli menkabelerde de Hacı Bektaş-ı Veli'nin Kâbe'yi ziyarete gittiği görülmektedir:

Böyle olsun diyüben kalkdı hemîn

Şol-dem irdi mekkeye o pâk-i dîn

Hem ziyâret eyleyüp döndi giri

Karayük'e geldi ol dîn serveri (76a/7-8)

Hacı Bektaş-ı Veli kendi makamına ulaşmak için Şam, Halep, Antakya ve Kayseri hattından Anadolu'ya girip Karayük'e gelir.

Kalkdı andan Şâm'a geldi ol-zamân

Câmi 'ümeyyeye girdi hemân (25b/10-13)

Kalkup andan Haleb'e geldi yakîn

Anda hem çille çıkardı ol emîn (25b/16)

Destür alup oldu pes andan revân

Geldi Antākya'ya ol-dem hemân

Durmayup ashâb-ı keşhe dek gelür

Niçe gün anda dahı ârām kılur

Anda da çille çıkardı ol velî

Ol vilâyet ma'deni sırr-ı 'alî

Kalkub andan dahı 'azm-i Rûm ider

Kayseriyye şehrine doğru gider (26b/15-18)

Gökçe gügerçin tonına girdiler

Süzülübün yir yüzine indiler

Sulıca karayük'e endi tîz

Kondı bir taş üzerine ey 'azîz (27b/9-10)

Hacı Bektaş-ı Veli, Hızır'la buluşmak için Kayseri'ye gelir:

Kayserî şehrine çünki irişür

Hızır peygambere anda buluşur (34a/9)

Hacı Bektaş-ı Veli, erkân gereği birçok seyahat yapar:

Gitdi andan dahı o kutb-ı cihân

Sināson nām bir köye geldi hemân (44a/13-15)

Nakildir bir güne yine Hünkâr ulu

Karayük'den yana gider ol velî

Sulıca Karayük'in öte yanı

Ol-zamānda bağçe idi bil anı

*Otlı sulı hoş müşerref yir idi
İşi Hünkâr'ın orada seyr idi (48b/16-17)*

*Bir gün ol ser-tâc abdâlân-ı rûm
Hâcî Bektâş-ı Velî kenzi'l- 'ulûm*

*Bir köye vardı ki adı İllice
Cem ' olur halkı velîyy göricek (50a/4-5)*

*Nakildir ol kân-i eltâf-i kerem
Hâcî Bektâş-ı Velî ol muhterem*

*Kırşârın'da ol ahi evran ile
Oturup sobbet iderlerdi bile (71a/4-5)*

*Hazret-i Hünkâr ol merd-i 'azîz
Yine Kırşehir'ne 'azm eyledi tîz*

*Ahi Evran Şeyh Süleymân'da olur
Seyyidi Sâlîh dahı bile gelür*

*Hoca İsa'yı dahı hem aldılar
Hazret-i Hünkâr'a karşı geldiler (73a/11-12-13)*

*Karayük kurbunda ey yâr-i kebîr
Varıdı Bâdemli nâm-ı karye bir*

*Hem anın kurbında bir köy var idi
Adına Kızıl Ağıl diler idi (75a/9-10)*

*Yılda bir gelür didi bunda ol er
Hazret-i Hünkâr veliyy-i mu 'teber (75b/11)
Hacı Bektaş-ı Velî, Frengistana 7 yılda bir gelir:
Gördi Hünkâr oturur yol yanına
Vir salavât Mustafâ'nın cânına*

*Kayseri şehrine irdi bu haber
Hâcî Bektâş-ı Velî geldi ol er (90b/1-2)*

Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifeleri de kendilerine yurt olarak verilen yere yerleştikten sonra erkân gereği çeşitli seyahatlar yaparlar. Örneğin, Hacım Sultan, Hünkâr'ın kendisine nereyi yurt vereceğini düşününce bu durum Hünkâr'a malum olur. Hünkâr, gönlü nereyi istiyorsa ona, istediği yeri yurt vereceğini söyler. Hünkâr, ölünce Hacım Sultan Germiyan Beyi'ne giderek yurt ister ve ondan sonra seyahatlere başlar. Hacım Sultan, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ona Uşak'taki Susuz adlı yeri yurt vermesinden sonra Susuz'a doğru yola çıkar. Hacı Bektaş Velî, Hacım

Sultan'ı Susuz'a gönderirken ona kurban kesmek için Seyyit Gazi Zâviyesi'ne gitmesi gerektiğini de söylediği için Hacı Sultan, Susuz'a yerleşip etrafına dervişleri toplayınca ilk olarak buradan Menteşe İline doğru yola çıkar. Seyyit Battal Gazi, bütün Kalenderî zümreleri tarafından *pîr* olarak tanınmakta ve her yıl Kurban Bayramı'nda Seyyit Gazi Zâviyesi ziyaret edilmektedir (Ocak, 1992: 207).

*Bunca kurbânile Seyyid'den yana
Varuban yüz sürelim didik ana (112b/7)*

Hacı Bektaş-ı Veli ve halifelerine ilgili ya efsane ya da onunla ilişkili eren veya dervişlerle daha geniş ait kültürel coğrafyaya yayılmıştır.

1.5. cerr

Manzûm Vilâyetnâme'de uygulamasına tesadüf edilen ve para, eşya vs. şeyler çekme, toplama anlamına gelen *cerr*, Kalenderî dervişlerin, nefislerini aşağılamak için yapmış oldukları, tıpkı Budist rahiplerin geleneklerinde de yer alan dilenme değildir (Ocak, 1992: 169). Dervişlerin ellerinde zenbille dolaşp sadaka toplamaları âdetini gösteren bir örnek geçmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli, Suluca Karayük'e ilk geldiğinde İdris ile Fatma Bacı onların evinde kalması için ricacı olurlar. Hacı Bektaş-ı Veli kendisini seven ve ziyarete geleceklerin çok olacağını bu yüzden evlerinde kalıp onlara yük olmak istememektedir. İdris ile Fatma Bacı mevcut paraları bitince kendilerinin derviş olup gelenlere hizmet için sadaka toplayabileceklerini söylerler:

*Hānemizde dünyâlıkdan var biraz
Harc idelim anı tükedinceğiz*

*Bizi dervîş eyleyüp sun zenbîli
Sadaka devşerelim gezip ili*

*Sevici erenlere harc idelim
Lutf ihsân eyle koyup gidelim (40b/13-15)*

Manzûm Vilâyetnâme'de daha çok kurban edilecek hayvan bağışını kabul etme örneklerine rastlanmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli, Karayük'e yerleşince ziyaretine gelenlerin bir kısmı kurbanlarını yanlarında getirirler:

*Nezirile çerâğile kurbânile
Boy boy gürüh gürüh alay ile*

*Hazret-i Hünkâr'a gelürler idi
Hoş ziyâret eri kılurlar idi*

*Tâ Kızılca Halvet önine tamām
Tekye Kaya'ya varınca ey hemân*

*Çavk cavk güruh güruh alay alay
Gelüp otururlar idi fakrı bay*

*Çok şölenler ve ni'metler çekilür
Dürlü dürlü renk hünlar dökülür (63a/11-15)*

Bir menkabe de Eceğim adlı bir çiftçi tarlasını sürerken öküzüne sert davranır. Öküz dile gelerek kendisini Sarı Saltık ve kırk abdalına kurban etmesini diler. Çiftçi, öküzü kurban edip abdallara sunar:

*Beni er 'aşkına kurbân eylegil
Olacağı söylerem sen dinlegil (68a/11)*

*Eylediler her ne erkân var ise
Hoş durur yâr yâre gam-hâr ise*

*Etdiler ol öküzü kurbân o dem
Oldılar dîdâr be-dîdâr muğtenem (68a/16-17)*

Karadeniz'de gemisiyle birlikte malları batmakta olan bir tüccar kendisini kurtarana 500 altın bağışlama nezrinde bulunur. Karayük'te bulunan Hacı Bektaş-ı Veli, tayy-ı mekân yaparak tüccarı ve mallarını kurtarır. Kurtulan tüccar adağını yerine getirebilmek için Hacı Bektaş-ı Veli'yi arayıp bulur:

*Rûm erenleri deyü çağırdılar
Kıl bize meded deyü bağırdılar*

*Ol belâdan eyledin anı halâs
Didi bu resmile ol hâssü 'l-hâss*

*Beş yüz altun eyledi bize nezîr
Geliserdir eylemez dahı 'özür (92a/11-13)*

...
*Karşudan göricegiz bildi hemîn
Sürdi yüzün şâha karşı ber-zemîn*

*Çıkarup ol demde beş yüz altunı
Nazarına kodı hüinkârın anı (93a/9-10)*

Hacım Sultan'ın halifeleri Beğce ve Habib Sultan erkân gereği topladıkları kurbanlarla Seyyit Battal Gazi Zaviyesine doğru yola çıkarlar:

*Hazret-i Hüinkâr mahyâ remzini
Seyyid üzere anda cem ' etdi anı*

*Mâtem-i Hüseyin mahyâ remzidir
Biz dede hep cem ' olur ehl-i fakîr*

*Ol erenler Beğce ile hem Habîb
Hayli kurbân çevre halkdan cem ' idüp (112a/16-18)*

1.6. Mücerredlik

Kılık kıyafet bahsindeki menkabeden nakledildiği üzere Hacı Bektaş-ı Veli'nin, cinsel organı yerinde iki ak ve bir kızıl gül olması onun cinsel duygulara sahip olmadığı anlamı çıkmaktadır:

*Kankısın endireyim bak yukarı
Yukarıya bakuban gördi sarı*

*Gördi hünkârîñ hayāsında yakın
İki ak gül bir kıızıdır güldür hemîn*

*Dahı hayāsı yerinde nesne yok
Gülden gayri nesne yokdur azı çok (47a/16-18)*

Hacı Bektaş-ı Veli Karayük'te abdest alırken burnu kanar ve kanlı suyu ayak değmeyen bir yere dökmeyi evinde kaldığı Fatıma Bacı'dan ister. Fatıma Bacı kanlı abdest suyunu içer:

*İllâ ki oğlu kızı olmaz idi
O deme dek evlâdı gelmez idi*

*Bir leğen içre hünkâr dest-nemâz
Alur iken burnu kanadı biraz*

*Didi hünkâr bu kanı eyle penâh
Ayakaltına dökülmekdir günah*

*Bir ayak degmez yire dök gel bunı
Fâtıma çün işidir bilür anı*

*Leğeni alup bir tenhâya varur
Nüş ider ol cevherin kadrin bilür*

*Nüş kıldı geldi hünkâr katına
Ma'lûm idi cümle iş hazretine*

*Didi andan özge bir yer bulmadım
Nüş kıldım hiç tereddüd kıldım*

*Didi hünkâr bizden ilerdin taleb
Vakt irişdi sana virdik bir sebeb (87b/11-18)*

Fatma Bacı'nın kocası İdris'ten çocuğu olmamıştır. Menkabede Hacı Bektaş-ı Veli, Fatma Bacı'nın suyu dökmeyip içeceğini bilir ve bu amaçla suyu ona vermiştir. Hacı Bektaş-ı Veli ona suyu içince hamile kalıp çocuk sahibi olacağını söyler:

*Kāsım atası geldi dir Habîb
Adı dahı hem anın olsun Habîb*

*Ben gidince oturcak yerime
Budur evlâdı ile didi yine*

*Adını Habîb kodı ol-dem anın
Üstine geçdi niçe müddet bunun*

*Yine gör Fâtıma oldu hāmîle
Müddeti mähî vehm eyyām ile
Bir veled vaz' etdi Fâtıma güzün*

Didiler İsmâ 'ile anı hemîn

*İsmâ 'ıl de ere didi noldığın
Fâtıma'dan yine oğlan geldiğin*

*Hâcî Bektâş-ı Velî ol nîk-nâm
Kendi kendiye didi böyle kelâm*

*Didi-kim Hızır Lâlem gelmiş dürür
Yurdım oğlu hem didi olmuş durur*

*Fâtımayı didi İsmâ 'ıl bunu
İşidüp şād oldu bunların cānı*

*Toğdı üçincisi dahı gördiler
Adını emri etdi Mahmūd kodılar (88a/8-17)*

Fatma Bacı suyu içtikten sonra hamile kalır ve bir oğlan doğurur. Daha sonra Fatma Bacı yine hamile kalır ve bir oğlan daha doğurur. Üçüncü yılda da Fatma Bacı hamile kalarak bir oğlan daha doğurur. Her doğan oğlanın adlarını sırasıyla Habîb, Hızır Lale ve Mahmut olarak Hacı Bektaş-ı Velî koyar. Bu çocuklardan son doğan Mahmut çocukken ölür.

*Kaldı Hızır Lâle ile ol Habîb
Yurdı oğlu bunlar oldu gör nasîb*

*Büyürdi Habîb'e çünki neyledi
Hazret-i Hümkâr hemân emri eyledi*

*Bir münāsib yolun kız varalım
Alalım Habîbi 'mi everelim (88b/1-3)*

Çocuklardan Habîb yetişkin olunca evlendirirler. Habîb'in Kasım adında bir oğlu olur. Kasım neslinin devam etmedi ifade edilir:

*Oğlu doğdı ana Kāsım virdi ad
Anlar oldu niçe yıllar şeyh-zād*

*İhtiyâr oldu olar hatm oldılar
Nesl kalmadı mu 'ayyen gördiler (88b/11-14)*

Hacı Bektaş-ı Velî'nin soyu Hızır Lale'den devam ettiği belirtiliyor. Ancak onun kiminle evlendirildiği kaç çocuğu olduğu ve çocukların adları belirtilmemiştir:

*Kaldı Hızır Lâle'nin nesli bu dem
Şimdiye dek dahı anlar muğtenem (88b/15)*

Asıl olarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin “nefes” yani can verdiği bu yüzden de Fatma Bacı'nın hamile kaldığı üstü kapalı da olsa ifade edilmiştir:

*Gele üç oğlumız senden didi
Nesl-i zürriyet ola andan didi*

...

Niçe günden sonra ider ol nefes

İrdi hayrı ve kabûl feryâd-res (88a/1-5)

SONUÇ

Manzûm Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş-ı Veli'nin *kılık kıyafeti* hakkında yeterli açıklama yoktur. Üzerinde, tahminen büyükçe, bir hırkadan bahsedilmektedir. Elbise, giymiş olduğu hırka mıdır yoksa hırkayı elbise üzerine mi giymektedir? Bu durum pek belli değildir. Hırkanın altında bir gömlek giydiği bir menkabe de ifade edilmiştir. Aksesuar olarak giyilen hırkanın beline bir kemerle bağladığı da anlaşılmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi'nin sofra, seccade, çerağ, alem gibi kutsal emanetleri ona verirken hırkayı giydirmiş elifi tacı da başına takmıştır. Tacın rengi manzum Vilâyetnâme'de belirtilmemiştir. Abdûlbaki Gölpınarlı'nın yayınladığı Vilâyetnâme adlı eserde *kızıl tac* olarak geçmektedir (Gölpınarlı, 1990: 27). Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendisine bağlanan taliplere *Hüseynî tac* denilen ve geyik postundan bir başlık giydirdiği görülmektedir. Karkın boyundan İbrahim Hacı'ya, Hacı Bektaş-ı Veli kendisinin de taktığı bu tacı giydirmiş ve Karkın boyundan olanların bu tacı takmaları erkânı böylece ortaya çıkmıştır. Manzûm Vilâyetnâme'de farklı renklerde taçlar da takılmaktadır. Örneğin, Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden Kara donlu Can Baba'nın tüm kıyafeti gibi başlığı da karadır. Bunun dışında Hacı Bektaş-ı Veli elinde bir asa taşıyor muydu, ayağına ne giyerdi gibi hususlarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli, sırtında beli kemerle bağlanmış uzun olmayan hırkası, hırkanın içinde gömlek (gömlek derken hırka da kastedilmiş olabilir) ve aksesuar olarak başında elifi tacı bulunmaktadır. Eserde, Hacı Bektaş-ı Veli'nin başına giymiş olduğu tacın da Hoca Ahmet Yesevi tarafından Rûm'a yollanırken başına taktığı elif-i tac olması gerekir.

Eserde, *çihar darb olma* erkânının kısmen uygulandığı görülmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin sadece başının erkân gereği tıraş edildiği geçmektedir. Başının dışında kaşını, sakalını ve bıyığını hepsini veya bir kaçını tıraş edip etmediği belirtilmemiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bıyıklarını tıraş etmediği ele alınan iki menkabe de ifade edilmiştir. Bıyıklarının dudaklarının üstünü kapatacak post bıyık şeklinde mi yoksa çenesine doğru sarkık pala bıyık şeklinde mi olduğu ifadelerden anlaşılmamaktadır. Hem Hoca Ahmet Yesevi'nin hem de Sarı İsmail'in sakallı olmasından hareketle Hacı Bektaş-ı Veli'nin de sakalı olduğu düşünülebilir.

Manzûm Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş-ı Veli'nin *çile çekmesi*, mücâdehe ve riyazetle iç içedir. Çile, genellikle tekke müstemilatının içerisinde yer alan çilehâne de yerine getirilmektedir. Çilehânenin yanı sıra Bedehşan İlinde ve Karayük'te geçen menkabelerde mağara gibi yerlerde de ifa edilmektedir. Çile çekmenin bir yolu da seyahat etmektir. Hacı Bektaş-ı Veli, çile çekmenin nasıl olması gerektiğini kendisine soran dervişlere, kırk gün boyunca itikaf, perhiz ve inziva ile uygulamalı bir şekilde çilehaneye girerek göstermektedir. Hacı Bektaş-ı Veli, Molla Sadettin gibi yakınlarına günahlarından kurtulabilmeleri için çile çekmeleri gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunur.

Seyahat bazı tarikatların erkânında önemli bir yer tutmaktadır. Eserde Hacı Bektaş Veli'nin ve bir takım halifelerinin çeşitli amaçlarla yaptıkları seyahatlere yer verilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaptığı seyahatlerini üç kısma ayırabiliriz: Bunlardan birincisi, kutsal mekânlara yaptığı seyahatler; ikincisi, kendi makamına gitmek için yaptığı seyahatler; üçüncüsü ise kendi makamından Hızır, halife ve dervişleriyle birlikte yaptığı seyahatlerdir. Kutsal addedilen makamlara ve önemli şehirlere yapılan seyahatlerin birçoğunda çile çekmek esaslı bir yer tutmaktadır.

Kalenderileri erkânlarından birisi de *cerr* yani dilenmedir. Fatma Bacı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ziyaretçilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için sadaka toplar. Ziyarete gelen dervişlerin çoğu kurban bağışlarını yanlarında getirir. Hacı Bektaş-ı Veli, Karadeniz'de gemisi batmakta olan bir tüccara yardım edince onun 500 altın bağışını kabul eder. Hacım Sultan ve dervişleri Seyyit Gazi Zaviyesini ziyarete giderken kurbanlarını da yanlarında götürürler. Bu örneklerde görüldüğü gibi Manzûm Vilâyetnâme'de cerrin, dilenme şeklinde değil de kurban ya da para bağışı erkânı şeklinde geçmektedir.

Manzûm Vilâyetnâme'de İdris ile olan menkabede kış günü bir ağaçtan yemiş toplarken Hacı Bektaş-ı Veli'nin cinsel organı yerinde güller olduğunu görmesi sembolik bir anlatımdır. Esere göre Hacı Bektaş-ı Veli hiç evlenmemiş mücerred bir hayat yaşamıştır. Sadece evlenmemekle kalmamış *terk ü tecrîd* prensibine de sadık kalmıştır. Fatma Bacı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin kanlı abdest suyunu içip üç yıl üst üste hamile kalarak üç oğlan doğurur. Bu çocuklardan sonuncusu fazla yaşamaz. İkincisinin kiminle evlendirildiği belirtilmemekle birlikte bir oğlu olduğu ancak onun da çocuğu olmadığından soyunun devam etmediği yazılmıştır. Sadece Hızır Lale'nin soyunun devam ettiği belirtilmiştir. Menkabeden anlaşılabileceği üzere; Hacı Bektaş-ı Veli'nin çocuk sahibi olması herhangi bir evlilikten değildir. Zaten bir evlilik bahsi de geçmemektedir. Çünkü Fatma Bacı İdris'le evlidir. Birçok menâkıbnâmede görülen ve bu şekilde sahip olunan çocuklara *nefes evlâdı* denilmektedir. Böyle çocuk sahibi olmada cinsel bir birliktelik söz konusu değildir. Zaten eserde Fatma Bacı her ne kadar kanlı abdest suyundan hamile kalmış gibi görülse de bu zahiri yani görünür bir nedendir.

Bütün bu tespitlerden hareketle Manzûm Vilâyetnâme'de kılık kıyafet, çihar darb olma, çile, mücâhede ve riyâzat, seyahat etme, cerr veya teseül (dilenme) ve mücerretlik erkânı Hacı Bektaş-ı Veli asıl olmak üzere diğer bazı kişiler üzerinden nasıl olduğunun tespiti yapılmıştır. XV. yüzyılda tarikat olarak ortaya çıkan Bektaşiliğin erkânında yer alan unsurlara kaynaklık ettiği de anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aça, Mehmet (2012) Halk Bilimi Araştırmalarının Kaynakları, Halk Bilimi El Kitabı, (Editör: Mustafa Aça), İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Ağırdemir, Erdoğan (2011) Bektaşilikte Tâc Çeşitleri ve Anlamları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, Sayı: 60, s.365-378.
- Atasoy, Nurhan (2005) Osmanlı Dönemi Tarikat Kıyafetleri ve Cihazları, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm, (Haz.: Ahmet Yaşar Ocak), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Baba, Safer (1998) Tasavvuf Terimleri, İstılâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye, İstanbul: Heten Keten Yayınları.
- Cebecioğlu, Ethem (2005). Tarikat Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, İstanbul: Anka Yayınları.
- Duran, Hamiye (2007). Velâyetnâme, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gülerer, Salih (2013) Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı, Tarih Okulu Dergisi (Journal of History School), Yıl 6, Sayı XVI, s. 233-262.

- Gülerer, Salih (2019) Hacı Bektâş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi, Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Gülerer, Salih (2020). İkincil Sözlü Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi, Researcher: Social Science Studies 2020, Cilt 8, Sayı 2, s. 01-16.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1963) Mevlevî Âdâb ve Erkânı, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1990) Vilâyet-nâme (Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kara, Mustafa (1990). Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karataş, Hicran () Halk Bilgisinin Giyim-Kuşam ve Süslenmeye Dönük Temsilleri, Halk Bilimi El Kitabı, (Editör: Mustafa Aça), İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- İnançer, Ömer Tuğrul, (2005) Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm, (Haz.: Ahmet Yaşar Ocak), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Noyan, Bedri (1985) Bektaşilik Alevilik Nedir, Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Bedri, Noyan (1996). Hacı Bektaş-ı Velî Manzûm Vilâyetnamesi, İstanbul: Can Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1999) Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîlik (XIV-XVII. Yüzyıllar) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdemir, Ali Rıza (2019) Hünkâr Hacı Bektaş Velî, Ankara: Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Ağırdemir, Erdoğan (2011). Bektaşilikte Tâc Çeşitleri ve Anlamları, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Ankara: sayı. 60.s. 365-378.
- Parlatır, İsmail, (2012). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Yılmaz, H. Kâmil (2010). Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ankara: Ensar Neşriyat.